

RÁCZ ATTILA

LŐSZERHAMISÍTÁS A NAGYVÁRADI HADIANYAGGYÁRBAN 1849-BEN

Alfred Windischgrätz herceg előrenyomulásának hatására 1848. december 31-én az országgyűlés elhatározta, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmánnal együtt Debrecenbe teszi át székhelyét, és egyúttal kiköltöztetik a nagyobb üzemeket, így a Láhner György által irányított Pesti Országos Fegyvergyárat is, mely éppen csak pár hónapja kezdte el termelését. Az OHB január 8-án intézkedett a közben Karcagra szállított fegyvergyár nagyváradi elhelyezéséről.¹ A választás a váradi várra a hadászatiilag kitérő fekvése és építtetése miatt esett.

A gyár beindítására Láhner tizenkét napot kért,² ám a kezdeti nehézségek — mint a szerek késése Pestről, nyersanyag- és szerszámhiány, a munkások elégedetlensége — miatt csak február közepére indult el a termelés. A kezdeti munkás-lázongások leküzdésével, a nyersanyag-utánpótlás megszervezésével és a fiókküezmek lefoglalásával, illetve megfelelő irányításával a gyár termelése elérte azt a mértéket, mely kielégítette a tavaszi hadjáratot megnyert honvédsereg lőszer- és fegyverigényét.³

Láhner György 1849. február 6-án felterjesztett jelentésére válaszulva Kossuth sérelmezte, hogy a termelés nem elegendő, és a kiadott puskacsövek és gyújtólyukak nem voltak kifúrva, így azok elsülni sem tudtak. Láhner február 14-én válaszolt: a rendkívüli akadályok ellenére 40.000 lökupaot tud gyártani naponta, és ezzel már kiérdemelte Kiss Ernő és Vetter Antal elismerését. A fegyverfúrás hiányáról szóló pletyka pedig csak rosszindulatú híresztelés, ezek a költözés miatt ki nem fúrt csövek lehettek.⁴

---

1 Magyar Országos Levéltár (= MOL) Az 1848/49. minisztérium Levéltára, Országos Honvédelmi Bizottmány 1848–1849. iratai (= H 2 OHB iratai). 1848:301/e.

2 Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. 1849. január 01–április 14. Szerk.: Barta István. II. köt. Bp., 1953. (Kossuth Lajos összes munkái XIV. = KLÖM XIV.)

3 A pesti és a nagyváradi fegyvergyárak működéséről és lőszertermeléséről, fegyvergyártásáról I. *RácZ Attila: A magyar hadsereg fegyverrel és lőszerrel való ellátása 1848 márciusától 1849 áprilisáig.* In: Levéltári Közlemények, megjelenés alatt.

4 MOL H 2 OHB iratai 1849:2079/e.

Alighogy elindult a termelés a nagyváradai üzemekben, már árulás vádjával illették a gyár munkásait. Február elején Mesterházy őrnagy jelentette, hogy a Nagyváradról szállított gyutacsos lőszer a megszokottnál gyakrabban nem sülték el. Kossuth azonnal értesítette erről a Hadügyminisztériumot, és utasította Lukács Dénes alezredest (február 7.), hogy a gyutacsgyártásban lévő hiányosságokat szüntesse meg, és a felelős művezető felelőségre vonását hatáskörébe utalta. Lukács február 10-én küldte el válaszáat az OHB elnökének, ezt Kossuth két nappal később kapta kézhez. Lukács leírta, hogy az eddig kiosztott lőszerket a hadifogoly osztrák tüzerek készítették, és ezek eddig raktáron voltak. A rossz lőszerket eddig azért nem válogatták ki, mert ezideig egyetlen hadtesttől sem jött panasz a hibás töltényekre. Most azonban már a honvéd tüzérség katonái készítik a gyutacsokat, és az általuk gyártott gyutacsok mind meg fognak felelni az elvárásoknak, és talán egy sem lesz, mely használhatatlannak bizonyul. Az ügy ez esetben vizsgálat nélkül, ezzel a jelentéssel lezárult.⁵

A munkások lázongásain kívül áprilisig semmilyen gyanú sem terelődött Nagyvárad munkásaira, ám az isaszegi csata (április 6.) után kipattant ügy egy időre megváltoztatta a nagyváradai vezetés életét. A tavaszi hadjárat említett csatájában Klapka György serege lőszerhiányra panaszkodva meghátrált, ugyanúgy mint a tápióbszkei csatában.⁶ A csata után kiderült, hogy a földön rengeteg elhagyott lőszer volt, melyeket alighanem Klapka katonái dobáltak el, hogy ne keljen folytatniuk az előrenyomulást. A már ezzel is felbőszített Görgei ekkor kapta a hírt, hogy végre eljutott hozzá az égő Királyerdő miatt késő lőszerutánpótlás, mégsem tudják tovább folytatni a hadjáratot, mert a lőszerket közt hamisítottakat is találtak. Ezekben „közönséges útipor” volt, a „...homokkal vegyített töltények kiválogatása természetesen késleltette előrenyomulásunkat Gödöllőre...”⁷ Görgei azonnal követelte az ügy kivizsgálását, melyet Kossuth el is rendelt. Április 13-án kelt nyílt rendeletében rögtönítélő széklet állíttatott fel Raksányi Imre katonai titkár vezetésével, aki e rendelet szerint akár meg is tizedeltethette volna az osztrák tüzereket, a vétkesek feladónak jutalmat ajánlhatott.⁸ Psotta Móric szerint is a lőszerhamisítást az 5. császári tüzérezred nagyváradai laboratóriumában dolgozó tüzérei követték el.⁹ A bizottság tagjai: Láhner tábornok, Raksányi Imre őrnagy, Friwisz Ferenc

5 Uo. 1849:1644/e. és 1849:1914/e. L. 2–3. sz. irat.

6 *Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben.* Bp., 1988. I. köt. 456–457. p.

7 *Görgey A.: i. m. II. köt. 9–10. p.*

8 KLÖM XIV. 871–872. p.

százados, Bély Lajos főhadnagy és Krenedics Ferenc hadnagy voltak, akik végigjárták a lőszerraktárakat és a lőszerkészítő műhelyeket. Ezzel egyidőben felkérték Mütter Ferencet, Nagyvárad városkapitányát, mondjon véleményt a hamisított töltetekben talált por anyagáról, származási helyéről. Az első bizottság tagjai közül Raksányi korábban a VII. hadtest tüzérparancsnoka, Krenedics Lukács Dénes segéd tisztje volt, míg Friwisz és Bély éppen egy-egy eljárás alól szabadultak, így talán érdekük volt a vizsgálat mielőbbi befejezése. A bizottság megállapította, hogy a lőporhordókban és a zsákokban talált lőpor megfelelő volt, ezután felbontott lőszeres hordóban is minden a legnagyobb rendben volt. Megvizsgálták a golyóöntést, és ekkor kiderült, hogy a Raksányi által hozott „bűnjelben” található golyó jóval kisebb, mint a honvédek által gyártottak, ráadásul kézzel metszettek és nem géppel vágottak voltak. Mütter Ferencnek ezzel egyidőben sikerült három hozzáértő nagyváradai polgárral bizonyíttatnia, hogy a lőszerekben talált fehér kvarcos homokot az üvegyártásban használták, ilyen anyag Nagyvárad közelében nem is található, hanem Nagybánya környékéről származhatott.

Ezek után mindkét bizottság számára nyilvánvalóvá vált, hogy — mivel a Nagyváradon dolgozó osztrák tüzérek magyar tiszték által voltak ellenőrizve, és magyar honvédről illet nem is feltételeztek — az ellenség csempészhette be a hibátlan lőszerek közé a hamisítottakat. Láhner április 15-én küldte el jelentését a Hadügyminisztériumnak, amely továbbította azt Kossuthnak,⁹ egy nappal rá Mütter is eljuttatta megnyugtató levelét a kormányzónak.¹⁰ Kossuth már április 17-én értesítette Görgeit a vizsgálat eredményéről,¹¹ megnyugtatta, hogy a hamis töltények nem Nagyváradról kerültek ki.

Alighanem gondatlanság, és nem szabotázs történt az alábbiakban vizsgált esetekben.¹² A Bánáti (V.) hadtest 58. zászlóaljának parancsnokához, Tóth András őrnagyhoz két jelentés érkezett ugyanarról az ügyről. Április 4-én a zászlóalj 5. századának parancsnoka, Boronkay Ferenc százados, április 10-én a zászlóalj ellátásáért felelős tiszt, Árpád József főhadnagy jelentette, hogy április 2-án a zászlóaljnak utalványoztak Nagyváradon egy hordót 6000 tölténnyel, egy ládát 2204

---

9 Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. 1849. április 15–augusztus 15. Szerk.: Barta István. Bp., 1955. (Kossuth Lajos összes munkái XV.) 88. p.

10 MOL H 2 OHB iratai 1849:5731/e., 1. 5. sz. irat.

11 Uo. 1849:5745/e., 1. 6. sz. irat.

12 Uo. 1849:5738/e., 1. 7. sz. irat.

13 Uo. 1849:5880/e., 1. 8–12. sz. irat.

lőkupakos és két ládát 2000 gyutacsos tölténnyel. De mire a kiosztásra került volna a sor, a hordóban már csak 3480 töltény volt, a többi helyet gyékénnyel pótolták ki. Természetesen kérték a parancsnokságot, hogy pótolják a hiányokat. Árpád József április 14-én újra értesítette a zászlóaljparancsnokságot, hogy az egy nappal korábban átvett 6000 gyutacs nélküli töltény közül 4032 hiányzott és csak 1968 volt a hordóban, a többi hely ugyancsak gyékénnyel volt kitöltve.

A vizsgált eseteknél jól megfigyelhető a hadtesten belüli döntésmechanizmus, akár a parancsok, kérések lépcsőit, akár az ellenőrzést tekintve. Az utalványozott lőszereket átvette az „élelmezési tiszt”, természetesen egy hadnagy ellenőrzése alatt. Erről jelentést tett a zászlóaljparancsnokságnak az az élelmezési tiszt és annak a századnak a parancsnoka, melynek a lőszeret szánták. Ezáltal több szálon lehetett ellenőrizni a zászlóaljon belüli eseményeket. A zászlóalj parancsnoksága ezután jelentést tett a hadtestparancsnokságra, ahová eljutottak a zászlóalj parancsnokának felterjesztésével a hierarchia alsóbb szintjéről érkezett jelentések is. A hadtestparancsnokságon iktatták az iratokat, és ha a hadtestparancsnok az adott ügyről felterjesztést küldött az OHB-nak, a Hadügyminisztériumnak vagy (később) a kormányzóknak, a korábban érkezett felterjesztésekről is másolatot készített a hadtestparancsnok vezérkari segédje. Eképpen az adott felsőbb szerv vagy Kossuth pontosan értesülhetett az egész ügyről, a legapróbb részletekig elemezheték a döntések helyességét, kiadhatták a lehető legmegfelelőbb parancsokat.

Források

Az alábbiakban a nagyváradi vizsgálatok iratait közlöm. A forrásközlés során a jelenlegi helyesírás és központozás szabályait követtem, az egyes források egyedi stílusának megtartása mellett. A szövegközlésben a címzést és megszólítást rubrummal helyettesíttem. Az eredeti bekezdéseket megtartottam, viszont a sorok eredeti tagolását nem tartottam szükségszerűnek. A MOL H 2 5745/e sz. irat a közlésben megelőzi az 5738/e számút, mert előbb keletkezett. Az ugyanazon személyre, településre stb. vonatkozó lábjegyzeteket csak egyszer, az első említésnél használom. A neveket, mivel — egységes helyesírási szabályzat híján — a különböző iratokon különféle képpen szerepelhetnek, Bona Gábor által javasolt formában közlöm.¹⁴

---

14 Vö: *Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49-ben.* Bp., 1983. (a továbbiakban: *Bona*, 1983.). *Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai.* Bp., 1988. (a továbbiakban: *Bona*, 1988.) Ezúton szeretnék köszönetet mondani Bona Gábornak, aki legújabb ku-

1.

Debrecen, 1849. február 7.

**Kossuth Lajos, az OHB elnökének levele Lukács Dénes¹⁵ alezredesnek,
a Honvédelmi Minisztérium Tüzérségi Osztálya főnökének¹⁶**

Ellenség előtt állott¹⁷ egyik csapatunk vezére legközelebről hozzám intézett jelentésében az többek közt arra lón figyelmesse, miként tüzeink dacára annak, hogy gyutacsai gyakran nem sülték, mégis igen viselték magokat.

E jelentést amint egyrésztől örvendetes, mert tüzeink érdemeit kiemeli, úgy másrészt igen kedvetlenítő, minthogy azt hagyja sejtennem¹⁸, hogy a gyutacsgyártásban oly hiányoknak kell létezniök, melyeknek mielőbbi kijavításáról gondoskodni kell.

S e gondoskodást¹⁹, az illető művezetőnek feleletre vonatását alezredes Úrra bízom, remélvén hogy hasonló panaszokra nem adandja magát elő többé alkalom.

---

tatásait osztotta meg velem, valamint Csikány Tamásnak és Hermann Róbertnek, akik jelentősen segítették munkámat.

15 Lukács Dénes (1816–1868), honvéd ezredes. 1830-tól a cs. kir. hadseregben szolgált, bombázkari őrmester, az 5. tüzér ezred budai iskolájának tanára, 1848. április végétől hadnagy. 1848 májusától az Országos Nemzetőri Haditanács beosztott tisztje. Augusztus 24-től honvéd tüzér főhadnagy, tüzérségi előadó ugyanitt. Szeptember 28-tól százados, a honvéd tüzérség szervezője. Október 19-től őrnagy, a tüzérségi osztály főnöke az Országos Nemzetőri Haditanácsnál, majd a Honvédelmi Minisztériumban. E beosztásban 1849. január 28-tól alezredes. Május 28-tól ezredes, a honvéd tüzérség főparancsnoka Nagyváradon. Világosnál esett fogásba. Aradon 16 évi várfogságra ítélték. 1856-ban kegyelmet kapott. *Bona*, 1983. 225. p.

16 MOL H 2 OIH iratai 1849:1644/e.

17 Az eredetiben itt „csapataink” szó áll kihúzva.

18 Itt eredetileg „tapasztalnom” állt, de javították.

19 Itt az eredetiben „az illetőknek lehe” kihúzva.

2.

Debrecen, 1849. február 7.

**Kossuth Lajos, az OHB elnökének levele Mészáros Lázár
hadügyminiszterhez²⁰**

Mesterházy Őrnagy²¹ ezennel ide visszarekesztett jelentésével azon pontját illetőleg, melyben a gyucsák gyakran el nem sülésétől teszen említést, értesítem a hadügyminisztériumot, hogy e tárgyban Lukács alezredeshez rögtön elbocsátám figyelmeztető rendeletemet aziránt, hogy a gyucsák gyártásánál ezen tapasztalt hiányok megbüntetéséről gondoskodni szigorú kötelességének.

3.

Nagyvárad, 1849. február 10.

**Lukács Dénes alezredes, a Honvédelmi Minisztérium Tüzérségi Osztálya
főnökének jelentése Kossuth Lajosnak, az OHB elnökének²²**

A Honvédelmi Bizottmány elnökének 1641/e szám alatt kelt felsőbb rendelete következtében alázatos tisztelettel jelentetik, miszerint azon gyucsákat, amelyek mindeddig a seregnél használtattak, az osztrák tüzérek készíték, s hogy rosszak voltak, annak lehet tulajdonítani, mivel le voltak téve, mivel pedig mind addig egyetlen táborból sem jött e tárgyban a főparancsnoksághoz jelentés, e végből a bajt nem orvosolhattam. Azonban jelenleg a gyucsák készítése szinte a honvéd tüzérség által történik, s meg van győződve a főparancsnokság, hogy a honvéd

---

20 A MOL H 2 OHB iratai 1849:1644/e szám alatt.

21 Mesterházy István (1811–1854), honvéd ezredes. 1831-től hadfi a 32. gyalogezrednél. 1832–37-ig nemesi testőr, 1846-tól alszázados a 6. vértess ezredben. 1848. július 9-től nemzetőr őrnagy Heves megyében. Szeptembertől egy hevesi-mezőtúri önkéntes lovascsapat parancsnoka az aradi ostromseregben, majd a tiszai védvonalon (Cibakházán). 1849. március 1-jétől alezredes, az 1. huszárezred parancsnoka. Április 25-én a 3. osztályú katonai érdemjellel tüntetik ki. Május 25-től ezredes, az 1. huszárezred és az 1. hadtest lovashadosztályának parancsnoka a világosi fegyverletételig. Aradon 18 évi várfozságra ítélték. 1853-ban kegyelmet kapott. *Bona*, 1983. 235. p.

22 MOL H 2 OHB iratai 1849:1914/e.

tüzérek által készített gyucsák közül talán egy sem fog találtatni, amely a kívánt eredménynek meg nem felelne.

4.

Debrecen, 1849. április 17.

**A Hadügyminisztérium felterjesztése Kossuth Lajosnak,
Magyarország kormányzójának²³**

Láhner tábornok úrnak²⁴ a tölték készítésében történt visszaélés megvizsgálására kirendelt választmány eljárásáról tett jelentése másolatban mély tisztelettel közöltetik az ország kormányzójával.

5.

Nagyvárad, 1849. április 15.

**Láhner György tábornok, a Felfegyverzési Osztály főnökének
jelentése a Hadügyminisztériumnak**

Folyó hónap 15-én reggel, az alulírott, továbbá Raksányi őrnagy úr²⁵ és a Friwisz Ferenc százados²⁶, Bélydy Lajos főhadnagy²⁷, és Krenedics Ferenc hadnagy²⁸ urak-

---

23 Uo. 1849:5731/e. 1849. április 15-én Mészáros Lázár — immár végleg — lemondott hivataláról. Kossuth Lajos április 16-án Görgei Artúrt kérte fel a tárca feladatainak ellátására. Görgei május 8-án vállalta el a posztot. *F. Kiss Erzsébet*: Az 1848–1849-es magyar minisztériumok. Bp., 1987. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság és Hivaltörténet 7.) 361–369. p.

24 Láhner György (1795–1849), honvéd tábornok. 1812-től hadfi, 1844-től őrnagy, a 33. gyalogezred 3. zászlóaljának parancsnoka. 1848 nyarán részt vett a délvidéki harcokban. Október 12-től honvéd alezredes, fegyvertári főfelügyelő Budán. November 28-tól e beosztásában ezredes, majd a Honvédelmi Minisztérium tüzérségi és felfegyverzési osztályának vezetője. Ugyanezen beosztásában 1849. február 17-től tábornok. 1849. június 11-én Kossuth Lajos 2. osztályú katonai érdemjellel tüntette ki. Világosnál esett fogságba. Aradon kötél általi halára ítélték és kivégezték. *Bona*, 1983. 217–218. p.

25 Raksányi Imre (1818–1849), honvéd őrnagy. Az olmtüzi katonaiskolán végzett. 1836-tól hadfi az 5. tüzérezrednél. 1846-ban Bécsben Szövétnek címen kiadta az első magyar nyelvű katonai szaklapot, 1848 tavaszán őrmester a bombászknárnál Budán. 1848. szeptember 14-től honvéd

ből alakított bizottmány meglátogatták a nagyváradi várban lévő tüzerlő szertárat²⁹, miszerint mindenekelőtt a tüzeréségi lőszerket megvizsgálhassák.

Minden a legjobb rendben és pontosan elrakva találtatott. A 2dik raktárban 2 lőporhordót bontottunk föl, a zsákokban lévő lőport³⁰ megvizsgáltuk, egy 3dik gyalogsági éles töltényekkel rakott hordót is feltörettünk, s mindezekben a legnagyobb rendességet tapasztaltunk.

Ezután megtekintettük a golyóknak, töltényeknek begöngyölését a templomban³¹, s végre elmentünk a laboratóriumba³², hol a töltények lőporral töltetnek meg.

---

tüzér hadnagy, november 18-tól főhadnagy és ütegparancsnok a feldunai hadtestben. December 2-től százados. 1849. április 17-től őrnagy, a 7. hadtest tüzerparancsnoka. Később Kossuth katonai irodáján teljesített szolgálatot. A temesvári csatában hősi halált halt. *Bona*, 1983. 277. p.

- 26 Friwisz Ferenc (1817–1896), honvéd őrnagy. A bécsi bombászkarik iskolán végzett. 1837-től hadfi az 5. tüzer-, 1848. április 7-től hadnagy a 12. gyalogezredben. Szeptember 13-tól honvéd tüzer hadnagy, ütegparancsnok a Jellačić elleni seregben. Október 19-től főhadnagy, November 18-tól százados ugyanitt. Decembertől a felső-tiszai hadtestben szolgált. 1848 januárjától a tokaji Tisza-híd indokolatlan felégetéséért hadbírószági vizsgálat alatt állt. Májustól a gyulafehérvári ostromsereg tüzer parancsnoka. Július 31-től őrnagy. Aradon 16 évi várfogságra ítélték. 1856-ban kegyelmet kapott. *Bona*, 1983. 151–152. p.
- 27 Bélydy (1835-ig Stradcl) Lajos (1820–1896), honvéd főhadnagy. 1835-től hadfi az 5. tüzerredben. 1842-ben szökés miatt áthelyezték a 2. helyőrségi zászlóaljhoz. Ismét megszökött és beállt a 6. huszárezredhez. 1848. június 5-én lopásért lefokozták. 1848 novemberében hadnagy lett a honvéd tüzeréségnél. 1849. január 1-jétől főhadnagy. Április végétől a 14. gyalogüteg parancsnoka a felső-magyarországi (IX.) hadtestben. Lugosnál tette le a fegyvert. 1850. augusztus 31-én sorozóbizottság elé került, de nem sorozták be. 1853-ban szervezkedés vádjával letartóztatták, de bizonyíték hiányában elengedték. 1861/62: az olaszországi magyar légiónál szolgált. *Bona Gábor* szíves közlése.
- 28 Krenedics Ferenc (1829–1891), 1848: a győri jogakadémia végzős hallgatója. 1848 szeptemberében köztvités az önkéntes nemzetőrségnél. Ivánka őrnagy alatt részt vett a Jellačić elleni harcokban. Később átlépett a honvéd tüzeréséghez. Tüzmeister, 1849. február 6-tól hadnagy. Végül főhadnagy és Lukács Dénes tüzerredes segédtisztje. 1850-ben besorozták a 39. gyalogezredbe. *Bona Gábor* szíves közlése.
- 29 Tüzerlő szertárak: a raktárak a fehér apácák zárdájának iskolai helyiségeiben voltak. *Gelich Richárd*: Magyarország függetlenségi harca 1848/49-ben. Bp., é. n. II. köt. 219. p.
- 30 A szabadságharc magyar hadseregében nem volt egységesítve a lőporos hordók és zsákok nagysága.
- 31 A templomban és a vár kazamatáiban zajlott a lőszergyártás. *Gelich R.*: i. m. II. k. 219–220. p.
- 32 A laboratórium és a műhelyek a papnevelde épületében voltak. *Uo.*

Szigorú vizsgálatot tartottunk itt is, honvédek és osztrák tüzerek³³ dolgoznak ez helyen vegyesen, magyar tüzér fő- és altisztek folyvásti felügyelete alatt. Lehetetlenségnek bizonyult itt be, hogy a töltényekbe homok öntessék, lehetetlen ez annál inkább, mert a sok magyar felügyelő és az osztrák tüzereknek a honvédekkel vegyesen kevert foglakodása mellett, az ily iszonyúan vétkes merénynek azonnal észre kellett vésztetnie.

Szemle alá került ezentúl a fegyvergolyó öntés, hol a mi golyóink mértékét és készítési módját hasonlítottuk össze azon golyókéval, miket Raksányi őrnagy úr, mint bűnjelt hozott magával, kitűnt, hogy a homokfövennyel töltött, s a legnyomorultabban göngyölt töltényben talált golyó egészen régi, a miénknél sokkal kisebb³⁴, és ahelyett hogy géppel vágatott volna el, késsel metszett volt, következőleg, hogy teljességgel el nem lehet, miképpen a nagyváradi lőszertárból került volna az ki.

Csak valamely gonosz ember készíthette és útközben dughatta a többi göngyölök közé ama rossz töltvényt, a leggaládabb leggyalázatosabb szándékkal.

Naponkint van alkalmam a laboratóriumot megsejmelni, és teljes meggyőződéssel állíthatom, hogy a szigorú fölvi vizsgálat mellett, melyet Lukács alezredes úrtól lefelé a magyar tüzér tiszt urak gyakorolnak, ily fölötté vétkes csempészség el nem követhetik.

Raksányi őrnagy úr a magas minisztériumtól nyert kiküldetésnél fogva, mint a bizottmányok részére³⁵, maga is meggyőződést szerzett magának a föllebbiekéről, és saját részéről is körülményes jelentést teend.

---

33 Az 5. cs. kir. tüzérezred 1000 embere. Itt dolgozott még pl. a 2. oláh határőrezred főtisztika kara, legénysége is.

34 A magyar hadsereg honvédfegyverei közül a legtöbbet használt az 1842M gyutacsos puská volt. Ennek csőátmérője 17,6 mm, golyója 15 mm átmérőjű ólomgolyó volt. Papírtölténye a golyót és az egy lövéshez kiadagolt 8,8 g tömegű puskaport tartalmazta. *Barczy Zoltán-Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege.* Bp., 1986. 89. p. Gyalogsági lőfegyverek közül használták az 1798M franciakövés rendszerű, 1807M, 1818M, 1838M típusú puskákat.

35 Az OHB-nak.

6.

Nagyvárad, 1849. április 16.

Mütter Ferenc,³⁶ nagyváradai városkapitány nyilatkozata
a hamisított töltényekről³⁷

Nagyváradai tüzér főparancsnokság nevében mai, alább megnevezett napon, felkértünk aziránt, hogy Komlóssy Pál tüzér hadnagy³⁸ által előnkbe mutatott lila szín porral vegyített töltést megvizsgálván, adjunk bizonytságot arról, hogy tudomásunk szerint városunk határán ily nemű előmutatott por található-e?

Mely ebbeli megkeresés folytán nagyváradai üveggyáros Ámánt Jánost, kereskedő Heinrich István, s gyógyszerész Molnár Józsefet előnkbe hivatván, valamint ezek, úgy mi is állítjuk, hogy városunk határán ily nemű előmutatott por éppen nem található, hanem Ámánt János üveggyáros azt állítja, miképp Nagybányán létezik ily nemű, s ily színű fővény porozó³⁹, sőt nagyobb bizonytságnak okáért hivatkozik debreceni üveges Radeczki Jóséfre, kinek boltjában ily agyagú porond por, mely részére Nagybányáról szállított, mostan is létezik, úgy Heinrich István fűszeres állítja, hogy Gömör Megyében léteznek hasonló fővény porzók.

Végre bővebben megvizsgálván, mi is az előmutatott por, úgy Ámánt János is, úgy látjuk hogy ezen por üveggyárakban használni szokott valóságos békasópor⁴⁰, mely a közte látható főzött bersennel festett lila színre.

Melynek erősségére kiadtuk városunk kapitányi hivatal⁴¹ pecsétjével megerősített bizonyítványunkat.

---

36 Mütter Ferenc (1831–1914), 1848 nyarán Bihar megye mozgósított nemzetőr zászlóaljával őrmesterként részt vett a bánági harcokban. November 24-től hadnagy, 1849. márciustól főhadnagy az 55. honvéd zászlóaljnál Erdélyben. Június elején áthelyezték a Kolozsvárot alakuló „27. honvéd zászlóalj tartaléka” zászlóaljhoz. Július 17-től százados ugyanitt. A segesvári csatában súlyosan megsebesült és fogságba esett (július 31.). Három évre besorozták a császári hadseregbe. *Bona*, 1988. 426. p.

37 MOL H 2 OHB iratai 1949:5745/e.

38 Komlóssy Pál (?–1896), 1848 őszén állt be a honvéd tüzérséghez. Tüzemester, december 9-től hadnagy a feldunai hadtestnél. 1849. július 12-től főhadnagy. Augusztus elején ütegparancsnok Radnán, illetve Lippán. *Bona* Gábor szíves közlése.

39 Fővény porozó: homokos, apró kavicsos por.

40 Békasópor: kisebb, rendszerint fehér kavics, kvarc.

41 A „Kapitányi hivatal” utólag volt beékelve.

Mi alól írtak is, mint régi váradi Lakosok⁴², úgy tudjuk, hogy a váradi határon ilyen természetű és színű por vagy porond nem található. Kält⁴³ mint feljebb Hodossy Miklós⁴⁴ sk. kormánybiztos, Thurzó Dávid, Klohuinthy János⁴⁵.

7.

Debrecen, 1849. április 17.

Kossuth Lajos, Magyarország kormányzójának levele Görgei Artúr tábornoknak, a magyar főszereg parancsnokának⁴⁶

A Gödöllőn felfedezett hamisított töltények Nagyváradon, az ottani laboratóriumban megvizsgáltatván, azok egészen idegenszerűeknek találtak. A bennök foglaltatott homok is valamely üvegesnél vásárolt festett porzó⁴⁷, s így a hamisítás nagyban nem űzött. Ez, valamint a nagyváradi laboratóriumban talált legnagyobb rend, tábornok urat és a hadsereget tökéletesen megnyugtathatja. Különböztet minden hordó nagy rakasz tartalekjának tetején, egy cédulán fel szokott jegyezve lenni annak neve, ki a tartalom iránt felelős. Hasonló esetben tehát a hiba felfedezője azt nyomozás végett azonnal jelentse fel.

Mesterházi ezredes úr jelentést tett ide 260 mázsa repesztő porról⁴⁸, melyet Wittelsbach százados úr⁴⁹ Léván elfogott. Tessék ebből, annak levonása után, mi magá-

42 Ez a bekezdés az eredeti iraton külön oszlopban és más kéz írás.

43 Kelt, németes írással.

44 Hodossy Miklós, 1848. november 17-től az erdélyi hadsereg mellé rendelt főkormánybiztos. *Kovács Endre*: Bem József. Bp., 1954. 293. p. és A szabadságharc fővárosa Debrecen. 1849 január–május. Szerk.: Szabó István. Debrecen, 1948. 121. p.

45 Bizonytalan olvasat.

46 MOL H 2 OHB iratai 1849:5738/e. Görgei (Görgey) Artúr (1818–1916), honvéd tábornok. Az új főparancsnok Vetter altábornagy súlyos megbetegedése után ideiglenesen átvette a négy hadtestből álló főszereg, a Feldunai hadtest parancsnokságát (március 30.). *Bona*, 1983. 161–162. p.

47 Ti. a békasópornak nevezett kvareszemcsés por.

48 Repesztő por: Robbanó lőpor. Más összetételű volt az a lőszer, amely a gránátba és más, amely az ágyúcsőbe került.

49 Wittelsbach, Otto (1825–?), honvéd százados. Katonai nevelőintézetben végzett. 1842-től közvitész, 1847-től őrmester az I. császári huszárezredben. 1848 nyarán ezredével a szerb felkelők ellen harcolt, majd besorolt a honvédseregbe. November 9-től hadnagy, 1849. január 9-től

nak a hadseregnek netán szükséges, 150 mázsát Szomolnokra, az ottani bányahivatalnak, a többit pedig Debrecenbe a Pénzügyminisztériumba elküldetni.

8.

Ó-Arad, 1849. április 18.

**Gr. Vécsey Károly tábornok⁵⁰, az V. hadtest parancsnokának felterjesztése
Kossuth Lajoshoz, Magyarország kormányzójához⁵¹**

Igen nagy megütközéssel kelle már több ízben tapasztalnom, hogy a harci működésekre legjobban megkívántató lőszer, nem tudom, vétkes gondatlanságból vagy szántszándékos akaratból, mi e jelen időben irtózatos bűn, csak papiroson szolgáltatik ki, mert a befenekelt lőszerrel hordókra a mennyiség ugyan nagy betűkkel írva van, de fele helyett szalma vagy gyékénnyel van kipótolva, másik felének pedig egyharmada üres hüvelyek lévén, tehát az egész mennyiségből, mint már a 97-ik szám alatt felterjesztésbe ki levén fejtvé — ezen tisztelettel megkérem a Tisztelt honvédelmi bizottmányt, ezen hanyagságot elintézni, és felőle rendelkezeni kegyeskedjék. Ide melléklek, az 58-ik honvéd Zászlóalj⁵² e tárgyban jelentését.

---

főhadnagy, később alszázados. Alakulatával 1848 végéig a délvidéki, majd a főhadszíntéren az I. hadtestben szolgált. Az április 26-i komáromi csatában 3. osztályú érdemjellel tüntetik ki. Világosnál esett fogságba. *Bona*, 1988. 663. p.

50 Vécsey Károly (1807–1849), honvéd tábornok. A bécsi Theresianumban végzett. 1820-tól hadfi az 5. dragonyos, 1848 tavaszától őrnagy a 2. huszárezredben. 1848 májusától részt vett a délvidéki harcokban. Október 12-től honvéd ezredes, a szabadságharchoz csatlakozott 2. huszárezred parancsnoka, egyben hadosztályparancsnok a bácskai hadtestben. December 12-től tábornok. 1849. január közepén távozásra kényszerítette áruló parancsnokát, gróf Esterházy Sándor tábornokot, és a bácskai csapatok főparancsnoka lett. Március 5-én Damjanich hadosztályával együtt fényes győzelmet aratott Szolnoknál, 3. osztályú érdemjellel tüntették ki. Április 7-től az Aradot és Temesvárt ostromló V. hadtest parancsnoka. Május 28-án megkapta a katonai és polgári érdemjel 2. osztályát. Június 27-én megadásra kényszerítette Arad császári várőrségét. Az elvesztett temesvári csata után Görgei fegyverletétele hírére csapatait Borosjenőre vezette, és feltétel nélkül kapitulál a cári fősereg előtt (augusztus 20.). Aradon kötél általi halálra ítélték és kivégezték. *Bona*, 1983. 330. p.

51 MOL H 2 OHB iratai 1849:5880/e. Vécsey még ekkor is az OHB-nak címezte levelét.

52 Vécsey Károly gróf hadtestparancsnoksága alá rendelt Bánáti (V.) hadtest Tóth András őrnagy által vezetett 58. honvéd zászlóalja. Az országgyűlés 1848. december 25-én felhívta a törvény-

9.

Ó-Arad, 1849. április 4.

**Boronkay Ferenc százados⁵³ jelentése Tóth Andrásnak,⁵⁴
az 58. honvéd zászlóalj parancsnokának⁵⁵**

A fenebbi század e folyó hó 2-án Árpád József főhadnagy Úrnak⁵⁶ 6000 éles töltést, 5000 nagy, s 1000 kislőkupakokat nyugtatványozott. A fenn nevezett főhadnagy Úr, a Századnak egy befenekelt hordót általadván, melyben csak 3480 éles töltések találtattak, melyek az aláírt, s Győri hadnagy Úr⁵⁷ jelenlétében, a legénységnek ki is osztattak. A nyugtatványozott lőkupakok a Századnak még eddig nem szolgáltatott ki. Megkéretik a Zászlóalji parancsnokság, hogy intézkedni kegyeskedjék, hogy még a követelendő 2520 éles töltések, s 5000 nagy s 1000 kis lőkupakok, melyek most elkerülhetetlenül szükségesek, a Századnak mentül hamarabb kiszolgáltassanak.

---

hatóságokat, hogy a hátralévő újoncokat azonnal indítsák Pestre, ahol felszerelik őket. 1848 fordulójáig 53 honvédzászlóalj alakult. Az úgynevezett „számfeletti” hátralékos arad megyei újoncokból alakult az 58. honvédzászlóalj. *Barczy Z.–Somogyi Gy.*: i. m. 100. p.

- 53 Boronkay Ferenc (1821–1874), honvéd százados. 1847-től őrmester a 37. Máriássy gyalogezredben. 1848 nyaratól ezrede 3. zászlóaljával a délvideki magyar seregben szolgált. Szeptember 27-től hadnagy a 30. honvédzászlóaljban. 1849. január 15-től főhadnagy az 58. honvéd zászlóaljnál. Február 1-jétől százados és zászlóalja 5. századának parancsnoka a Bánáti (V.) hadtestben. *Bona*, 1988. 130. p.
- 54 Tóth András (Endre) (1802–?), honvéd alezredes. 1848 áprilisától alhadnagy a 4. helyőrségi zászlóaljnál Spalatóban. Június 19-től főhadnagy a 4. honvédzászlóaljnál. Október 10-től százados a 30. honvéd zászlóaljnál, december 28-tól őrnagy, az 58. honvéd zászlóalj parancsnoka. 1849 márciusától egyben dandárnok az 5. hadtestben, augusztus 10-től alezredes. Aradon 16 évi várfozságra ítélték, 1856-ban kegyelmet kapott. *Bona*, 1983. 320–321. p.
- 55 MOL H 2 OHB iratai 1849:5880/e számú irathoz csatolva.
- 56 Árpád József (1824–?), 1848 őszétől a 30. honvédzászlóaljnál szolgált, őrmester. 1849. január 16-tól főhadnagy az 58. zászlóaljnál a bánátsági (V.) hadtestben a borosjenői fegyverletételig. 1850. március 9-én besorozták a 37. gyalogezredbe. *Bona Gábor* szíves közlése.
- 57 Győri Sámuel (1826/27–?), 1845-től köztívész, 1848. május 17-től tizedes a 37. Máriássy gyalogezredben. 1848 nyarán ezrede 3. zászlóaljával a szerb felkelők ellen harcolt. Október 23-tól őrmester az alakuló 30. honvédzászlóaljnál. Később áthelyezték az 58. zászlóaljhoz. 1849. március 16-tól hadnagy ugyanitt a bánátsági (V.) hadtestnél. Július 27-én 3. osztályú katonai érdemjellel tüntették ki. 1849. november 11-én besorozták az 59. gyalogezredhez. *Bona Gábor* szíves közlése.

Eredetijével megegyezőnek bizonyítom [dátum]. Vezérkari segéd s őrnagy Przyemski⁵⁸.

10.

Mikalaka⁵⁹, 1849. április 10.

Árpád József főhadnagy, élelmezési tiszt jelentése Tóth Andrásnak,
az 58. honvéd zászlóalj parancsnokának⁶⁰

A fent nevezett Zászlóalj 5-ik Százada parancsnokától a Zászlóalji parancsnoksághoz intézett, s onnan hozzám kiadott abbeli jelentése folytán, hogy az általa nyugtatványozott szükségelt töltények s lőkupakok, vagy éppen nem, vagy tetemes kevesebb mennyiségben szolgáltatnak volna ki általam, bátor vagyok magam igazolási tekintetéből kinyilatkoztatni, hogy én a fennebb nevezett Század parancsnoka nyugtatványára a szükségletet magába foglaló nyugtatványt elkészítve, utalványozás végett, a Magyar hadsereg 5-ik hadosztály főparancsnoka Gr. Vécsey Tábornok Úrhoz elküldém. Ez utalványra a lőszerfelügyelő Tiszt Úr átadott egy fenekelt hordót 6000, s egy ládát 2204 tölténnyel, s ugyancsak egypár ládát 2000 gyutacsos töltényekkel. Ez összevből a fent nevezett 5-ik Század nyugtatványára, a kért 6000 éles töltény, a befekelt hordóban épp annyi lévén, hordóstul együtt átadatott. Azonban az ide mellékelt jelentés nyomán kitűnt, miszerént a felbontás s kiosztás alkalmával a hordóban csak 3480 töltény találtatott, azon alul gyékénydarabokkal, lévén a hordó üressége kipótolva, mit is a kiadatásnál jelen volt hadnagy Győri Úr a jelen volt többi egyénnel világosan bebizonyítani is tudja. A lőkupakokra nézve pedig megjegyzendő, azok a töltények kivitelekor, még N.-Váradról meg nem érkezvén, ki sem is adathattak, ki véve a kis lőkupakokat, mellyel mindez ideig az Ó-Aradi tábori lőszertárban éppen nem kaphatók. Mely nyilatkoza-

---

58 Przyemski, Julian (1821–?), honvéd alezredes. Kilépett cs. kir. hadnagy (1839–43). 1848 novemberétől dandár segédtiszt Perczel seregében. December 14-től honvéd főhadnagy előbbi beosztásában. Később százados, 1849. január 24-től őrnagy és Vécsey tábornok főadjutánsa. A szolnoki csatában 3. osztályú katonai érdemjellel tüntették ki (március 5.). A hó végétől dandárnok az 5. hadtestben, június 27-től alezredes. Július közepén áthelyezték a lengyel légióhoz. A szabadságharc után emigrált. *Bona*, 1983. 272. p.

59 Mikalaka (Arad megye) Arad része, ma Miclaca (Románia). Ebben és más korabeli szövegekben Mikalalaként szerepel.

60 MOL II 2 OHB iratai 1849:5880/e számú irathoz csatolva.

tom, s illetőleg jelentésem nyomán, bátor vagyok a fennevezett Zászlóalji parancsnokságát az iránt megkérni, lenne kegyes, a nem tudom, a tőltényeket bepakoló gondatlansága vagy mi más okból történt tőlténybeli hiány kipótolását meghagyó rendeletet, a nevezett utalványozó Tábornok Úrtól kieszközölni, ki is illő tisztelettel maradtam a fenn nevezett Zászlóalji parancsnokságnak alázatos Szolgája Árpád József M. k. Főhadnagy élelmezési tiszt.

Eredetijével megegyezőnek bizonyítom [dátum]. Vezérkari segéd s őrnagy Przyemski.

11.

Mikalaka, 1849. április 14.

**Árpád József főhadnagy, élelmezési tiszt jelentése Tóth Andrásnak,
az 58. honvéd zászlóalj parancsnokának⁶¹**

Folyó 13-ról kelt, s a több lőszer szükségletek közt 6000 gyutacs nélküli tőltényről szóló nyugtatványommal — mely is az 5-ik hadosztály Főparancsnoka, G. Vécsey Tábornok úr által utalványozva volt — a fenn nevezett zászlóaljbeli egyik zászlóst, Aranyosi Lászlót a kért lőszer átételére megbíztam. Megérkeztéből, a századok szükségleteit kielégítendő, a hozott két befenekelt hordót, igen nagy megütközéssel kellett tapasztalnom, ez alkalommal, és pedig már most másodikban, hogy a harci működésekre egyik fő megkívántató eszköz a lőszer — nem tudom vétkes gondatlanságból vagy szándékos akaratból, mi jelen időben irtózatos bűn — csak írásban, nem pedig valóság szerint szolgáltatik ki. Mert a befenekelt lőszerhordókra rá van nagy betűkkel írva a bent foglaltató tőlténymennyiség, holott felbontáskor alig fele vagy egyharmada található. Jelenleg is felbontásra általam a gyutacs nélküli tőltényt rejtő hordó felől nagy mennyiségű gyékénycsomó s abból csak százszázhatvanegy pakli⁶² nagy, 1968 tőltény találtatott, mely összevagy a századok szükségletének egyharmadát sem fedezheti. Azért is egész tisztelettel bátor vagyok a Zászlóalji parancsnokságot aziránt megkérni, hogy ezen harcias időben sokszor helyrehozhatatlan bajt okozható rendetlenség megállítására kegyeskednék erélyes fellépése által oda munkálni, hogy a fegyverekhez megkívántató mindenféle lőszer valósággal kiszolgáltassanak, s a nyugtatványban foglaló

61 MOL II 2 OHB iratai 1849:5880/e számú irathoz csatolva.

62 164 pakli, azaz 164 csomag.

mennyiséghez képest a tapasztalt hiány kipótlására 4032, nem különben a f. évi április 2-án kelt nyomtatvány szerint még, kérem, adott 2554 töltény⁶³ haladék nélkül a Z. Alj szükségére kiszolgáltassék.

Eredetijével megegyezőnek bizonyítom. Arad, 1849. április 18. Vezérkari segéd, s őrnagy Przyemski.

12.

Mikalaka, 1849. április 15.

Tóth András, az 58. honvéd zászlóalj parancsnokának levele gróf Vécsey Károlynak, az V. hadtest parancsnokának⁶⁴

Kötelességemnek ismerem tisztelt Tábornok és Főparancsnok Úrnak feljeleníteni az ide mellékelt jelentésekből kiderülő visszaéléseket, melyek töltények⁶⁵ kiszolgáltatásánál tapasztaltatnak. Kérem a tisztelt Főparancsnok urat, méltóztassék hathatós intézkedése által e visszaéléseket megszüntetni, s a Zászlóaljnak a hiányzó töltényeket utalványozni. Láttam Bergman Alezredes⁶⁶ m. k.

Eredetijével megegyezőnek bizonyítom Arad, 1849. április 18. Vezérkari segéd s őrnagy Przyemski.

---

63 Az 5880/e szerint még 2520 darab.

64 MOL H 2 OIB iratai 1849:5880/e számú irathoz csatolva.

65 A „töltények” előtt az eredeti iraton egy áthúzott „s” van.

66 Bergmann, Josef (1807–1849), honvéd ezredes. A bécsújhelyi katonai akadémián végzett. 1826-tól zászlós, 1847 végén főzászlós az 52/3. gyalogezrednél. Zászlóaljával 1848 nyarán részt vett a délvidéki harcokban. November 29-től alezredes, dandárnok az aradi ostromseregnél, majd az 5. hadtestben. 1849. június 27-től ezredes, július 1-jétől az aradi várórség csapatparancsnoka a fegyverletételig (augusztus 17.). Vizsgálati fogságban halt meg Aradon. *Bona*, 1983. 207. p.